

Anna Kwiecień

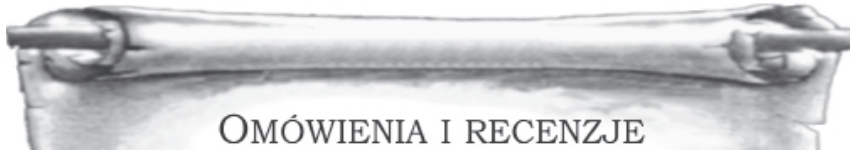
"Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln der Universitätsbibliothek Graz. Die illuminierten Handschriften 1400 bis 1550", Christine Beier, Wien 2010 : [recenzja]

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy 4/4, 145-148

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OMÓWIENIA I RECENZJE

ANNA KWECIEN

*Biblioteka Niemiecka i Medioteka Języka Niemieckiego
Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*

Christine Beier: *Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln der Universitätsbibliothek Graz : die illuminierten Handschriften 1400 bis 1550. Textband.* - Wien : Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2010. - XXIV, 398, [2] s., [18] s. tabl. - ISBN 978-3-7001-6045-8

Christine Beier: *Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln der Universitätsbibliothek Graz : die illuminierten Handschriften 1400 bis 1550. Tafel- und Registerband.* - Wien : Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2010. - XXII, 49, [3] s., [224] s. tabl. - ISBN 978-3-7001-6045-3

Nakładem wydawnictwa Austriackiej Akademii Nauk w Wiedniu, we współpracy z Instytutem Historii Sztuki Uniwersytetu Wiedeńskiego ukazało się dwuczęściowe dzieło Christine Beier *Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln der Universitätsbibliothek Graz. Die illuminierten Handschriften 1400 bis 1550*. Wydane w 2010 roku opracowanie wpisuje się w nurt filozoficzno-historycznych badań nad pomnikami piśmiennictwa europejskiego. Publikacja stanowi kontynuację serii: „Denkschriften” oraz „Veröffentlichungen der Kommission für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters”, inaugurując jej piątą podserię – „Die Illuminierten Handschriften und Inkunabeln in Österreich Ausserhalb der Österreichischen Nationalbibliothek” pod redakcją Michaela Viktora Schwarza.

Praca prezentuje drugą co do wielkości kolekcję najcenniejszych średniowiecznych ilustrowanych rękopisów i inkunabułów Austrii, znajdujących się poza Biblioteką Narodową w Wiedniu. Omawiany księgozbiór zgromadzono w Bibliotece Uniwersyteckiej w Grazu, która jest największą w Styrii, a drugą pod względem wielkości austriacką ksiąźnicą; jej zbiory przekraczają obecnie 3 miliony jednostek. Szczegółowe opracowanie Ch. Beier nie tylko ukazuje nieskatalogowane dotąd zabytki piśmiennictwa, ale daje także możliwość dokładnej analizy opracowanych tu iluminacji.

wanych rękopisów i inkunabułów, pozwala prześledzić drogę książki średniowiecznej oraz prezentuje działalność artystów odpowiedzialnych za jej ostateczny kształt.

Publikacja składa się z dwóch części. Pierwsza – *Textband* – obejmuje szczegółowe charakterystyki i opisy katalogowe 122 dzieł rękopiśmiennych oraz 52 inkunabułów i 80 drobnych rękopisów z XV i początku XVI wieku, uporządkowanych chronologicznie w ramach ich proveniencji¹. Druga – *Tafel- und Registerband* – na 224 stronach tablic prezentuje kolorowe zdjęcia scharakteryzowanych wcześniej manuskryptów i inkunabułów, z całym bogactwem rękodzielniczych zdobień – iluminacji, miniatur i opraw.

Całość poprzedzona została wstępem redaktora tomu – Michaela Viktora Schwarza oraz słowem wstępnym Dyrektora Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Grazu – Hansa Zottera. Obszerne wprowadzenie szczegółowo przedstawia zakres, założenia i metody opracowania zastosowane w ramach niniejszej pracy. W tejże części znajdują się także przejrzyste wskazówki co do korzystania z zamieszczonych opisów oraz wyjaśnienie używanych w tekście skrótów i sigłów, jak również wykaz wszystkich omówionych dokumentów według ich bibliotecznych sygnatur. Po przejrzystych wyjaśnieniach następuje szczegółowa analiza omawianych dzieł, uporządkowanych chronologicznie, z zastosowaniem podziału na siedem rozdziałów, odpowiadających miejscu ich pierwotnego pochodzenia.

Skatalogowane zbiory stanowiły własność przyklasztornych bibliotek, przez stulecia będących liczącymi się ośrodkami rozpowszechniania pisma. Większość dokumentów pochodzi z dawnej biblioteki Towarzystwa Jezusowego w Grazu oraz ze zbiorów zgromadzeń zakonnych zniesionych i wywłaszczonych w 1773 roku (na mocy reform Marii Teresy i Józefa II), które po kasacie klasztorów przeszły na własność państwowego uniwersytetu w stolicy Styrii.

Rozdział pierwszy obejmuje 21 najcenniejszych rękopisów nabytych przez Kolegium Jezuickie a późniejszą Bibliotekę Uniwersytecką w Grazu. Zbiory Biblioteki Kolegium Jezuickiego w dobie reformacji zostały wcielone do Biblioteki Uniwersyteckiej (1585), dając podwaliny jednej z największych austriackich bibliotek, zaś zakon jezuitów został ostatecznie zniesiony w 1773 roku, czemu towarzyszyło powołanie do życia Uniwersytetu w Grazu.

Na przestrzeni dziejów w Millstatt działały trzy zgromadzenia zakonne: benedyktyni (1060-1469), rycerski Zakon św. Jerzego (1469-1598) oraz Towarzystwo Jezusowe (1598-1773). Z ich zasobów pochodzą opisy sześciu zdobionych manuskryptów.

W kolejnym rozdziale scharakteryzowano zbiory pochodzące ze zgromadzenia cystersów, założonego w Neuberg w 1327 roku. Po kasacie zakonu jego bogaty księgozbiór trafił do Biblioteki Narodowej w Wiedniu (szacuje

¹ Drobne rękopisy najczęściej odnoszą się do historii klasztorów, z których pochodzą, ale genealogii części z nich nie udało się ustalić.

się, że przekazano tam nawet 3 000 pozycji) i Biblioteki Uniwersyteckiej w Grazu (134 dokumenty). Ch. Beier podała do druku informacje na temat siedemnastu ilustrowanych rękopisów oraz czterech inkunabułów.

Niezwykle bogatą kolekcję rękopisów i inkunabułów (blisko 10 000 woluminów) przejęto ze zgromadzenia benedyktynów w Sankt Lambrecht²; do omawianego dzieła włączono 34 nieopracowane dotąd pozycje.

Ze zgromadzenia augustianów w Seckau, powstałego w 1280 roku, do zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Grazu trafiło blisko 4 000 książek, wśród nich 21 cennych inkunabułów, spełniających kryteria niniejszej serii. Niestety, XV-wieczne rękopisy oraz inkunabuły z Seckau nie zachowały żadnych średniowiecznych sygnatur, co uniemożliwia w pełni precyzyjne ich opracowanie.

Klasztor Kartuzów w Seitz (dzisiejsze Žiče na terytorium Słowenii), którego powstanie datuje się na rok 1165, posiadał jedną z najbogatszych bibliotek w całej Europie. Już w 1487 roku sekretarz biskupa wizytującego klasztor zanotował, że zbiór liczył ponad 2 000 manuskryptów. Księgozbiór tej wspaniałej biblioteki uległ rozproszeniu i trafił do wielu europejskich bibliotek narodowych, m.in. do Wiednia, Pragi, Budapesztu i Londynu. W opracowaniu Ch. Beier skatalogowano 18 cennych zabytków piśmienniczych przechowywanych w Grazu.

Z biblioteki zakonu augustianów w Stainz, założonego w 1226 roku, a największy rozkwit przeżywającego w XVI wieku, do Grazu trafiły dwa średniowieczne rękopisy i 24 inkunabuły, ale tylko jeden nie został do tej pory skatalogowany.

Każdy rozdział *Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln der Universitätsbibliothek* otwiera wstęp ze szczegółową historią danego klasztoru lub zgromadzenia zakonnego i dokładnym omówieniem jego zbiorów bibliotecznych, po czym następuje wnikliwa analiza chronologicznie pogrupowanych zabytków średniowiecznego piśmiennictwa. Drobiazgowo zostały opisane wszystkie elementy dotyczące analizowanych dzieł: począwszy od rodzaju wykorzystanego materiału, oprawy, jej stanu, wyglądu, opisu tłoczeń i zdobnictwa, a skończywszy na dogłębnej analizie miniaturowego malarstwa, floratur marginalnych, inicjałów, rysunków i ornamentów oraz zastosowanych przy ich tworzeniu technik i szkół malarskich. Każdy obiekt został precyzyjnie przeanalizowany nie tylko pod względem zdobnictwa, jego pochodzenia, charakteru, rozmiaru i kolorystyki, ale także rodzaju pisma, jego formatu, tekstury czy cech odautorskich. Omówiono też tematykę miniatur oraz wykorzystane techniki ich tworzenia. Opisano rodzaj pergaminu lub gatunek papieru oraz podano dokładne wymiary każdego

² Powstanie zakonu benedyktynów w Sankt Lambrecht datuje się na 1076 rok, jednak nie przetrwały żadne budowle ani rękopisy z początków jego istnienia. Zachowała się jedynie wzmianka, że w zbiorach przeora klasztoru w roku 1470 znajdowało się 39 książek.

zdobniczego elementu, co daje możliwość analizowania elementów zdobniczych z punktu widzenia historii sztuki, odkrycia autorów poszczególnych zdobień, a także ustalenia, jak bardzo mobilni byli artyści, zajmujący się dekorowaniem ksiązek w średniowieczu. Opisane zostały wszystkie zdobienia, uszkodzone fragmenty, ale również ślady pozostawione przez użytkowników na marginesach starych ksiąg. Do charakterystyki każdego obiektu została dołączona bibliografia załącznikowa. Część pierwszą publikacji zamyka 68 czarno-białych fotografii średniowiecznych manuskryptów ze zbiorów innych europejskich bibliotek; zostały one wykorzystane przez autorkę jako źródła porównawcze przy ustalaniu proveniencji badanych dokumentów Biblioteki Uniwersyteckiej w Grazu.

Część druga pracy Ch. Beier zawiera 812 kolorowych tablicfotografii zabytków piśmienniczych, ułożonych zgodnie z porządkiem tomu pierwszego. Po nich następuje bibliografia oraz liczne skorowidze. Indeks rzeczowy, osobowy, nazw geograficznych ułatwiają poruszanie się w temacie książki rękopiśmiennej i jej drukarskich początków. Pomocą dla badaczy i czytelników służą także skorowidze: cytowań opracowanych rękopisów i inkunabułów, historycznych sygnatur i ich współczesnych oznaczeń, rękopisów datowanych i niedatowanych. Publikacja zawiera także indeks wykorzystanych motywów malarskich oraz rodzajów technik charakterystycznych w epoce średniowiecza.

Materiał ikonograficzny pozwala docenić nie tylko urodę średniowiecznych zabytków piśmienniczych, ale także uwypukla ich wartość historyczną, dokumentalną i kulturalną. Szczególne wrażenie robią znakomite fotografie przedstawiające omawiane zdobienia i fragmenty pisma w skali 1:1, o ile bowiem wielkość pisma dzięki formatom można precyzyjnie oddać w opisie katalogowym, to w przypadku ręcznych zdobień niezbędne są ilustracje.

Opracowanie Ch. Beier jest dowodem na to, że przysłowiowa benedyktyńska dokładność nie zniknęła wraz ze skryptoriami. Wykonana praca imponuje dokładnością i stopniem szczegółowości, zachwyca detalem i wzbudza podziw rozległą wiedzą z zakresu iluminatorstwa i historii książki. Precyzyjne i dokładne ujęcie opisywanych tematów, badania porównawcze zastosowanych technik rękopiśmienniczych, szczegółowy i wzorowy wręcz sposób analizy dokumentowanych zabytków piśmiennictwa czyni z dwuczęściowego dzieła Ch. Beier klarowne kompendium wiedzy o najcenniejszym księgozborze Biblioteki Uniwersyteckiej w Grazu. Omówiona pozycja rzuca nowe światło na produkcję ksiązek średniowiecznych i pokazuje, jak cennym i bogatym zbiorem ksiązek rękopiśmiennych oraz inkunabułów może poszczycić się druga co do wielkości ksiąznica Austrii. Jest to kolekcja, którą dzięki zaangażowaniu wielu badaczy zajmujących się problematyką książki średniowiecznej można wreszcie poznać.